

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ОСНОВА ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Кириченко Ю. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри політології та права*

*Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

Становлення демократичної, соціальної та правової держави тісно пов'язане з розвитком громадянського суспільства, що об'єднуються для прийняття спільних рішень, а також для захисту прав і свобод. Суспільство є тим явищем, яке існувало завжди, але воно не завжди було громадянським. Основою суспільства є людина, адже без людей суспільство не може існувати.

Громадянське суспільство являє собою необхідний і раціональний спосіб співвідношення людей, який базується на свободі, праві і демократії за розумно необхідного й мінімально достатнього втручання держави. Таке суспільство є природною формою соціальної організації і тому, саме з такої моделі виходить Конституція України, що закріплює засади правового статусу основоположних інституцій громадянського суспільства, характер, принципи і зміст їх взаємовідносин із державними органами.

Важливою ознакою сталості громадянського суспільства є функціонування його інститутів, за допомогою яких громадяни та різноманітні суспільні групи забезпечують самоорганізацію, представництво, а також реалізацію і захист прав і свобод.

Варто відзначити, що громадянське суспільство виникло у той час, коли в країнах західної цивілізації сформувались засновані на приватній власності ринкові відносини, ліберально-конституційний політичний лад і виник тип самостійної особистості, яка мала схильність і правові можливості діяти від держави та вступати у взаємодію з іншими людьми на договірній основі з власної волі, без будь-якого примусу.

Ретельний аналіз наукової літератури засвідчив, що в ній є ціла низка визначень громадянського суспільства. Так, на думку В. Ф. Погорілка, громадянське суспільство – це спільність вільних і рівноправних людей, кожному з яких держава забезпечує юридичні можливості бути власником та брати активну і всебічну участь у політичному житті [1, с. 88]. А за визначенням Ю. М. Тодики, громадянське суспільство – це система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, які забезпечують умови для реалізації приватних інтересів і потреб індивідів та колективів для життєдіяльності соціальної,

культурної і духовної сфер, їх відтворення та передачі від покоління до покоління [2, с. 187]. У той же час О. В. Петришин вважає, що громадянське суспільство слід характеризувати як сукупність добровільно сформованих громадських інститутів, котрі діють на самоврядних засадах у межах Конституції та законів, за посередництвом яких індивіди реалізують свої основні невід’ємні права і свободи [3, с. 3]. Але при цьому слід звернути увагу на те, що сучасні дискусії науковців щодо розуміння поняття “громадянське суспільство” насамперед пов’язані із тим, що цей термін став таким, коли словам, що його утворюють, надають різне значення, а також застосуванням різних методологічних підходів при дослідженні цього багатоаспектного явища.

Досліджуючи громадянське суспільство як основу політико-правової системи України слід наголосити, що для створення сприятливих для розвитку в суспільстві громадської ініціативи та самоорганізації, формування та діяльності інститутів громадянського суспільства, налагодження партнерської взаємодії між ними та органами державної влади, органами місцевого самоврядування була прийнята Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, затверджена Указом Президента України № 487/2021 від 27 вересня 2021 року [4]. Згідно цієї стратегії, важливим завданням органів державної влади та органів місцевого самоврядування є створення сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства та налагодження взаємодії з його інститутами [4]. У зв’язку з цим, вважаємо за необхідне дослідити взаємовідносини громадянського суспільства і держави, які перебувають у процесі постійного розвитку, а також відбиваються у визнанні їх відносно незалежного існування і функціонування. При цьому у найбільш загальній формі громадянське суспільство частіше визначається як таке, що відокремлене від держави, як сфера недержавних суспільних інститутів і відносин. Але ця відокремленість зовсім не означає, що громадянське суспільство перебуває поза сферою державного впливу [5, с. 128-129].

Як зауважує І. М. Пижик, особливого значення набуває проблема взаємозв’язку між соціальною та правовою державою, з одного боку, та між соціальною правовою державою і громадянським суспільством, з іншого. На думку вченого, актуальність першого кола проблем пов’язується з тим, що аналізуючи забезпечення такого важливого принципу правової держави, як верховенство права і закону, ми повинні постійно тримати в полі зору те, що, по-перше, права людини і громадянина далеко не обмежуються виключно сферою політичних та громадянських прав, а, по-друге, те, що ідея правової держави передбачає не лише законодавчу фіксацію і нормативне закріплення певного кола прав, але й наявність дієвих механізмів правозабезпечення [6, с. 2].

Водночас, формування громадянського суспільства в Україні має орієнтуватися на досвіді європейських держав, який свідчить про те,

що саме така суспільна система взаємовідносин громадянського суспільства і держави забезпечує їх стабільність і демократичний вектор розвитку соціуму.

Також слід звернути увагу на те, що формування громадянського суспільства відбувалося еволюційно, протягом кількох століть, внаслідок дії об'єктивних соціальних закономірностей. А окремі його елементи вже мали місце в Стародавній Греції і Стародавньому Римі, де розвиток ремесла та торгівлі спричинили товарно-грошові відносини, що знайшло своє закріплення в римському приватному праві. При цьому необхідно зазначити, що протягом певного періоду часу терміни «громадянське суспільство» та «державна» були синонімами і тільки пізніше сформувались як окремі поняття. Перехід від середньовіччя до Нового часу обумовило формування громадянського суспільства і усвідомлення різниці між ним і державними інститутами.

Таким чином, підсумовуючи зазначене можна зробити висновок, що громадянське суспільство являє собою необхідний і раціональний спосіб співвідношення людей, який базується на свободі, праві і демократії за розумно необхідного й мінімально достатнього втручання держави. А завданням держави є створення сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства та налагодження взаємодії з його інститутами.

Література:

1. Конституційне право України / за ред. В. Я. Тація, В. Ф. Погорілка, Ю. М. Тодики. Київ : Український центр правничих студій, 1999. 376 с.
2. Тодика Ю. М. Конституція України: проблеми теорії і практики: монографія. Харків : Факт, 2000. 608 с.
3. Петришин О. Громадянське суспільство і держава: питання взаємовідносин. *Вісник Академії правових наук України*. Київ, 2006. № 4 (47). С. 2-12.
4. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні. № 487/2021 від 27 вересня 2021 року. Київ, 2021.
5. Політико-правова система України: підруч. / за загл. ред. В. М. Кириченка. Київ : «Центр учбової літератури», 2019. 304 с.
6. Пижик І. М. Політико-правові проблеми формування соціальної держави в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2001. 18 с.